

SOVET DAVLATINING OSIYO VA AFRIKA DAVLATLARI BILAN SIYOSIY ALOQALARI

Beknazarov Sobirjon Barotboy o‘g‘li.

Xalqaro Innovatsion Universitet Tarix fani o‘qituvchisi

Maxmarajabov Selembek

Xalqaro Innovatsion Universitet

Tarix fakulteti I kurs talabasi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada XX asrning 2-yarmidan so‘ng Sovet davlati Osiyo va Afrika qit‘asidagi arab davlatlari bilan turli sohalarda hamkorlik aloqalarini olib borganligi, shu jumladan, Misr va Suriya bilan olib borilgan aloqalar, muzokaralar, ikki o‘rtada imzolangan shartnomalar, ikkiyoqlama hamkorlik munosabatlari olib borilganligi haqida fikr yuritilgan. Bu aloqalardan ko‘zlangan asosiy maqsad kommunistik mafkurani keng miqyosda yoyishdan iborat ekanligi, bunda asosiy e‘tibor moddiy yordam ko‘rsatish, shu orqali siyosiy hukmron doiralarni o‘z tarafiga og‘dirishga harakat qilinganligi haqida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *suveren, ittifoq, Suriya, Livan, tinchlik, evolyutsiya, delegatsiya, partiya, diktatura, Hafiz Asad.*

Аннотация. *В статье рассматривается тот факт, что со второй половины XX века Советское государство осуществляло сотрудничество с арабскими странами Азии и Африки в различных областях, включая контакты, переговоры, подписанные между ними соглашения, а также двусторонние отношения сотрудничества с Египтом и Сирией. Говорят, что главной целью этих контактов было широкое распространение коммунистической идеологии, при этом основное внимание уделялось оказанию материальной помощи, пытаясь тем самым склонить на свою сторону политические правящие круги.*

Ключевые слова: *суверен, союз, Сирия, Ливан, мир, эволюция, делегация, партия, диктатура, Хафез Асад.*

Annotation. *This article discusses the fact that since the second half of the 20th century, the Soviet state has been cooperating with Arab countries in Asia and Africa in various fields, including contacts, negotiations, agreements signed between the two, and bilateral cooperation relations with Egypt and Syria. It is said that the main*

goal of these contacts was to widely spread communist ideology, with the main emphasis on providing material assistance, thereby trying to win over the political ruling circles to its side.

Keywords: *sovereign, union, Syria, Lebanon, peace, evolution, delegation, party, dictatorship, Hafez Assad.*

Suriya xalqining mustaqillik va suveren milliy davlatni shakllantirish uchun milliy-ozodlik harakati o‘z taqdirini mustaqil hal qilish huquqini amalga oshirish yo‘lidagi birinchi qadam bo‘ldi. Biroq, o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqini to‘liqroq amalga oshirishga Ikkinchi jahon urushi davrida Suriyada joylashgan xorijiy qo‘shinlar to‘sqinlik qildi.

1944-yil 22-iyulda Suriya Arab Respublikasi va Sovet Ittifoqi o‘rtasida diplomatik munosabatlarning o‘rnatilishi bir vaqtning o‘zida Suriyaning davlat mustaqilligini tan olishni anglatardi¹²⁴.

1945-yil 1-iyunda Sovet Ittifoqi buyuk davlatlarga bayonot bilan chiqdi, unda u fransuz qo‘shinlarining harakatlaridan xavotirda ekanligini bildirdi va Suriya va Livandagi harbiy harakatlarni to‘xtatish va urush ehtimolini bartaraf etish uchun shoshilinch choralar ko‘rishni taklif qildi. 1945-yilning yanvarida Suriya hukumati BMT Xavfsizlik Kengashiga murojaat qilib, undan chet el qo‘shinlarini o‘z hududidan olib chiqish to‘g‘risida qaror qabul qilishni talab qildi. SSSR 1946-yil fevralida BMT Xavfsizlik Kengashiga murojaatini muhokama qilish chog‘ida Suriya talabini faol qo‘llab-quvvatladi. Suriya talabi Sovet Ittifoqi, Polsha, Misr delegatsiyalari tomonidan faol qo‘llab-quvvatlandi. Masala ovozga qo‘yilganda SSSR BMT tarixida birinchi marta Suriya foydasiga veto huquqidan foydalangan. Ushbu siyosiy akt Suriya va SSSR o‘rtasidagi siyosiy hamkorlikning birinchi namunasi bo‘ldi.

Suriya va SSSR o‘rtasida diplomatik munosabatlarning o‘rnatilishi Yaqin Sharqda tinchlik va xavfsizlikni ta‘minlash maqsadida ikki davlat o‘rtasidagi hamkorlikni yanada rivojlantirish uchun siyosiy asos yaratdi.

Muhim va uzoq muddatli omil Suriyaning rivojlanishi, uning 1945-yildan keyingi ichki va tashqi siyosati Arab Sotsialistik Uyg‘onish partiyasining g‘oyaviy va siyosiy

¹²⁴ “Mexico History of Diplomacy”, - M., 1975. – P.209

evolyutsiyasi bilan uzviy bog‘liq edi, uning dasturi mustaqillik va barcha arab xalqlarining birlashishi uchun kurash shiorlarini o‘z ichiga olgan.

BAAS partiyasining 1947-yil aprelida bo‘lib o‘tgan birinchi ta’sis qurultoyida qabul qilingan dasturda arab millatining birligiga erishish va “Birlik. Ozodlik. Sotsializm” g‘oyasi ilgari surildi. 1950-yillarning boshidan BAAS harbiy diktatura tuzumlariga faol qarshi chiqdi. BAAS 1924-yilda tashkil etilgan Suriya Kommunistik partiyasi va mamlakatlarning boshqa ilg‘or kuchlari bilan birgalikda 1954-yilda Adib Shishkala harbiy diktaturasining ag‘darilishiga hal qiluvchi hissa qo‘shdi. 1955-1957-yillarda yuksalishi sharoitida Arab dunyosidagi milliy-ozodlik harakatining faol ishtirokchisi bo‘lgan BAAS kommunistik partiyasi bilan bir qator ichki va tashqi siyosat masalalari bo‘yicha hamkorlikni yo‘lga qo‘ydi. Ikkala tomon ham hukumatning G‘arb davlatlari bilan hamkorlik qilish va Sovet Ittifoqi va boshqa sotsialistik mamlakatlar bilan do‘stona munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan bir tomonlama yo‘nalishdan voz kechishiga hissa qo‘shdilar.

BAASning faoliyati Arab Sharqidagi G‘arb harbiy bazalariga qarshi umummilliy kurashning kuchayishiga yordam berdi. Arab dunyosining birligi haqidagi shiorga muvofiq, BAAS Suriyaning Misr bilan birlashishini va 1958-yilda Birlashgan Arab Respublikasi (BAR) tashkil etilishini faol qo‘llab-quvvatladi¹²⁵.

1963-yil 8-martda inqilobiy to‘ntarish bo‘lib o‘tdi, natijada BAAS davlat boshida turdi. 1963-yil sentabrda mamlakat partiya-davlat rahbariyatiga intensiv milliylashtirish doirasida xususiy kapitalga nisbatan radikalroq hujum qilishni tavsiya etgan rezolyutsiya qabul qilingan. Ushbu ko‘rsatma mamlakatdagi mavjud iqtisodiy vaziyat va partiyaning bir qator fraksiyalarga bo‘linishi bilan bog‘liq edi, buning natijasida unda chap kuchlar, xususan, qabul qilingan qarorni tan olmagan armiya fraksiyasi kuchaydi. BAAS rahbariyati tomonidan o‘zini tarqatib yuborish va yer ostida ishlash amaliyoti qo‘llanila boshlandi.

1964-yildan boshlab partiya tomonidan amalga oshirilgan ko‘plab sanoat korxonalari, banklar va sug‘urta kompaniyalari, tashqi va ichki savdoni milliylashtirish unchalik katta bo‘lmagan natijalarga olib keldi. Ularning oqibati mamlakatda sinfiy qarama-qarshiliklarning keskinlashuvi va partiya ichidagi siyosiy

¹²⁵ Бузов В.И. Осиё ва Африка давлатларининг энг янги тарихи (1945-2004), - М., 2005. –Б. 185.

kurash edi. BAASning ushbu qanoti tashqi va ichki siyosatining radikalligi rejimning ijtimoiy bazasining torayishi va arablararo maydonda yakkalanib qolishiga olib keldi.

1963-1965-yillarda BAASning chap qanoti rahbarligida Suriyada mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy sohasida muhim progressiv o‘zgarishlar amalga oshirildi, Suriya va SSSR va boshqa sotsialistik davlatlar o‘rtasidagi ishbilarmonlik va do‘stona aloqalar amalga oshirildi, davlatlar sezilarli darajada rivojlangan. 1966-yil aprel oyida Suriya-Sovet texnik va iqtisodiy hamkorligi, Furot GESini, shuningdek, bir qator boshqa obyektlarni qurish to‘g‘risida protokol imzolandi¹²⁶.

1970-yilda mamlakatda hokimiyatning Mudofaa vaziri Hafiz Asad boshchiligidagi partiyaning chap qanotining boshqa fraksiyasiga o‘tishi Suriya siyosiy taraqqiyotida yangi bosqich bo‘ldi. Ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar yo‘lini davom ettirish va shu bilan birga tuzum bazasini kengaytirish va mamlakatni siyosiy yakkalikdan chiqarishga intilayotgan yangi partiya-davlat rahbariyati mamlakat ichida yangi iqtisodiy siyosatni e‘lon qildi va tashqi siyosatni muayyan darajada qayta yo‘naltirdi va asosan, arablararo siyosat, ya‘ni umuman barqarorlashtirish rejimiga erishdi.

BAASning vaqtinchalik mintaqaviy rahbariyatining e‘lon qilingan yo‘nalishi tarixshunoslikda “tuzatish harakati” deb nomlangan. 1970-yil 16-noyabrda BAASning Muvaqqat mintaqaviy rahbariyati mudofaa vaziri va Mudofaa vaziri boshchiligidagi “Tuzatish harakati”ning maqsadlari rasman e‘lon qilinganini ko‘rsatadigan siyosiy bayonotlar bilan xalqlar va partiyalarga murojaat qilganida. Suriya Harbiy-havo kuchlari qo‘mondoni Hafiz Asad Suriyaning BAAS sobiq rahbariyati tomonidan yo‘l qo‘yilgan xatolarni bartaraf etishi kerak edi.

“Tuzatish harakati” barcha ilg‘or kuchlarni yagona milliy frontga birlashtirish, sotsialistik o‘zgarishlarni boshqarishda ommaviy tashkilotlarning rolini oshirish, xalq nazoratini amalga oshirish orqali xalqlar bilan aloqalarni mustahkamlashga chaqirdi. Arablararo siyosat sohasida BAASning Muvaqqat mintaqaviy rahbariyati arab dunyosidagi ozodlik harakatlarini, birinchi navbatda, Falastin qarshilik harakatini qo‘llab-quvvatlashini bildirdi.

Umuman tashqi siyosatda Sovet Ittifoqi va boshqa sotsialistik mamlakatlar bilan munosabatlarni rivojlantirish vazifasi bevosita belgilandi. Dastur bayonotida, shuningdek, BAASning imperializm va sionizmga qarshi kurashni davom ettirish, 1967-yilgi Isroil tajovuzi oqibatlarini bartaraf etish, Falastin arab xalqining milliy

¹²⁶ Трошин Ю.А. Хозирги даврда Осиё ва Африка мамлакатлари тарихи. – М., 2004. – Б. 340.

huquqlarini tiklash uchun qat’iy niyati yangragan. Yangi rahbariyat ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarni rivojlantirish, sotsializm qurilishi yo‘lida biznes yuritish qat’iyatini yana bir bor tasdiqladi¹²⁷.

Ahmad al-Xatib 1970-yil 21-noyabrda mamlakatning muvaqqat prezidenti etib tayinlangan. Milliy birlik hukumati tuzildi, unga BAAS a’zolari bilan bir qatorda boshqa partiyalar, jumladan Suriya Kommunistik partiyasi (SKP), Arab Sotsialistik Ittifoqi (ASI) vakillari ham kirdi.

1971-yil 12-martda o‘tkazilgan umumxalq referendum natijalariga ko‘ra Hafiz Asad mamlakat prezidenti etib saylandi. 1971-yil mart oyida 16-noyabrda “Tuzatish harakati”dan keyin birinchi bo‘lgan 5-BAAS mintaqaviy konferensiyasi chaqirildi. U yangi rahbariyatni sayladi, partiya va hukumatning yangilangan ichki va tashqi siyosatini belgilab berdi. Konferensiyaning siyosiy ma’ruzasida davlat sektori kengayishni boshlagani qayd etildi va partiya ushbu bo‘limlarni milliy iqtisodiyot jarayoniga jalb qilish uchun shart-sharoit yaratish maqsadida o‘rta va mayda burjuaziya bilan hamkorlikni davom ettirishni zarur deb bilishi ta’kidlandi, konferensiya ma’ruzasida ijtimoiy qatlamlarni partiya bilan hamkorlikdan uzoqlashtirgan sobiq partiya rahbariyati tanqid qilindi. Konferensiya hujjatlarida mayda burjuaziya sinfiy ittifoqchi sifatida tavsiflangan.

Mamlakat tashqi siyosati sohasida konferensiya Suriyaning antiimperialistik kursini yana bir bor tasdiqladi va shu bilan birga arab davlatlari bilan yaqin hamkorlik qilishga qaror qildi. Anjumanda Suriya Isroil bilan qarama-qarshilik shartlarini hisobga olib, boshqa arab davlatlari bilan hamjihatlikka intilayotgani ta’kidlandi. Konferensiya progressiv front (KPF) yaratishga chaqirdi. Hafiz Asad mintaqa rahbariyatining bosh kotibi etib saylandi.

1971-yil fevral oyidan boshlab Suriyada oliy qonun chiqaruvchi organ – Xalq Kengashi ishlay boshladi. 1972-yil 3-4-martda gubernatorlarning mahalliy kengashlariga saylovlar bo‘lib o‘tdi, bu mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarish organlariga saylovning birinchi bosqichi bo‘lib, mamlakatni boshqarishda mehnatkashlarning ishtirokini kengaytirdi. Mahalliy hokimiyatni mustahkamlash maqsadida ma’muriyat faoliyati ustidan yanada jiddiy xalq nazorati o‘rnatildi.

Suriyaning siyosiy hayotidagi yana bir muhim voqea 1972-yil mart oyida beshta siyosiy partiya va tashkilotni - BAAS, UPC, ASS, Arab Sotsialistik Harakati (DAS)

¹²⁷ Осиё араб давлатларининг энг янги тарихи 1917–1985. – М., 1988. – Б. 211.

ni o‘z ichiga olgan Milliy progressiv frontning (KPF) tashkil etilishi bo‘ldi. Sotsialistik huquqshunoslar tashkiloti (OSU). Frontda qatnashgan barcha noBAAS kuchlari hech qanday guruhlar tuzmaslikka, armiya va boshqa qurolli tuzilmalarda partiyaviy faoliyat olib bormaslikka va’da berishdi. KPF faoliyati mustamlakachilik va yirik kapitalga qarshi qaratilgan bo‘lib, davlat sektorini real qo‘llab-quvvatlash va kengaytirishni anglatardi.

Suriya kommunistlarining fikricha, APF dasturining o‘ziga xos xususiyati sotsializm qurish shiori va SARning Sovet Ittifoqi va boshqa sotsialistik mamlakatlar bilan har tomonlama hamkorligi edi. “Tuzatish harakati”ning qayd etilgan ko‘rinishlari mamlakat tashqi siyosatining rivojlanishiga ta’sir qila boshladi. Suriyaning arab davlatlari va AQSH va boshqa G‘arb davlatlari bilan munosabatlaridagi tashqi siyosati bevosita asosiy vazifalarga - Yaqin Sharq mojarosini hal qilishga erishish, 1967-yilda bosib olingan barcha hududlardan Isroil qo‘shinlarini olib chiqib ketish, o‘zaro hamkorlikni ta’minlashga bo‘ysundirildi.

Arab-Isroil mojarosi SAR tashqi siyosatini belgilovchi muhim omillardan biriga aylandi, chunki Damashq sotsialistik inqilobiy rejimi uchun Isroil G‘arb imperialistik mustamlakachiligining timsoli hisoblanadi. Aytish mumkinki, mojaro boshlanganidan beri Suriyaning tashqi siyosatdagi har qanday qaroriga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Misr Prezidenti Jamal Abdul Nosir 1970-yil fevral oyida sobiq Sovet Ittifoqining Misrdagi elchisi V.Vinogradov bilan suhbat chog‘ida ta’kidlaganidek, “arab-isroil mojarosi deb ataladigan muammoning mohiyati SSSR va AQSH o‘rtasidagi to‘liq qarama-qarshilikdir” Bizning fikrimizcha, bu haqiqat. Ushbu mojaroning yechimi ko‘pincha Suriya-Sovet hamkorligini rivojlantirish bilan bog‘liq edi¹²⁸.

Suriyaning yangi rahbariyati aynan shu yo‘nalishni oldi va bu muammoni hal qilish uchun muhim siyosiy va diplomatik say-harakatlar jalb qilindi. Buni 1970-yillar boshida Suriya va SSSR rahbarlarining muzokaralar va uchrashuvlar chog‘ida imzolagan ko‘plab bayonotlaridan ko‘rish mumkin. Suriya siyosatidagi qayd etilgan jarayonlar va tendensiyalar Sovet Ittifoqining o‘sha davrdagi oliy siyosiy rahbariyati tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi, ular buni "marksizm-leninizmning g‘alabali ta’limotlari" nazariyasining g‘oyaviy va geosiyosiy konstruksiyalarining tasdig‘i va sotsializmni mustahkamlash sifatida ko‘rdilar.

¹²⁸ Виноградов В. Миср: Қийинчиликлар даври. – М., 1990. – Б. 190.

Suriyaning yangi rahbariyatining sovet rahbarlari bilan birinchi uchrashuvi 1971-yilning fevralida, prezident Hafiz al-Asad boshchiligidagi SAR partiya-hukumat delegatsiyasi Moskvaga kelganida bo‘lib o‘tdi. 1971-yil 4-fevraldagi qo‘shma Sovet-Suriya bayonotidan SSSR va SAR o‘rtasidagi do‘stona munosabatlarning rivojlanishi tenglik, suverenitetni hurmat qilish, mustaqillik va munosabatlarga aralashmaslik tamoyillariga asoslanishi kerakligi aniq bo‘ldi¹²⁹.

O‘z navbatida, Suriya rahbariyati Isroilning Suriya va boshqa arab davlatlariga qarshi yangi tajovuz tahdidi qarshisida o‘z mamlakatining iqtisodiyotini rivojlantirish va mudofaa qobiliyatini mustahkamlashda ko‘rsatgan yordami uchun Sovet Ittifoqiga minnatdorlik bildirdi. Ikkala tomon ham doimiy ravishda Isroil qo‘shinlarini barcha bosib olingan hududlardan olib chiqib ketishni, Falastin xalqining huquqlarini ta‘minlashni talab qildilar, bu ko‘p yillar davomida SAR va SSSR qo‘shma diplomatiyasining leytmotiviga aylanadi.

Suriya matbuoti arablarni qo‘llab-quvvatlashning siyosiy, iqtisodiy va harbiy pozitsiyalaridan kelib chiqib, Sovet Ittifoqi milliy ozodlik kurashi frontini mustahkamlab, xalqlarning mustamlakachilik va imperializmdan xalos bo‘lishiga yordam berayotganini ta‘kidladi. Bundan tashqari, SSSR yordami bilan Suriya ilg‘or rivojlanish yo‘lidan imkon qadar tezroq ketmoqda, iqtisodiy baza yaratmoqda va mudofaa qudratini mustahkamlamoqda.

1970-yillarning birinchi yarmidagi davr BAAS partiyasi va KPSS partiya delegatsiyalarining ko‘plab tashriflari bilan to‘ldirildi, ular ikki organ o‘rtasidagi xalqaro munosabatlar rejalariga muvofiq amalga oshirildi va ularning aniq asosini tashkil etdi. Shu bilan birga, Yaqin Sharqdagi xalqaro munosabatlarning rivojlanishi keskinlikning keskinlashishi, qo‘shni davlatlar o‘rtasidagi munosabatlarning murakkablashishi, Amerika siyosatining faollashishi va Isroilning agressiv siyosatini qo‘llab-quvvatlash bilan tavsiflanadi.

Xulosa qilib aytganda, Yaqin Sharqdagi vaziyatning rivojlanishida bir qator omillar asosiy rol o‘ynay boshladi: AQSH va G‘arb davlatlari tomonidan qo‘llab-quvvatlangan Isroilning ochiq anneksiyaistik siyosati, buning natijasida arab milliy harakati ichida qarama-qarshiliklar boshlandi. sezilarli darajada kuchayishi. SSSR o‘zining tashqi siyosiy hujjatlarida uning tashqi siyosati agressiyaga uchragan arab xalqlarining adolatli ishini, ularning Yaqin Sharqda adolatli siyosiy tartibga solishni

¹²⁹ «Pravda» 1971-yil 4-fevral, 53-son.

ta'minlashga, Falastin arab xalqining qonuniy huquqlarini himoya qilishga qaratilgan say-harakatlarini qo'llab-quvvatlashini ta'kidladi. Shunday qilib, ikki davlat – SAR va SSSRning Yaqin Sharq mojarosi bo'yicha pozitsiyalari juda yaqin edi, bu esa keng ikki tomonlama hamkorlik uchun siyosiy asosning shakllanishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Mexico History of Diplomacy", - M., 1975. – P.209.
2. Бузов В.И. Осиё ва Африка давлатларининг энг янги тарихи (1945-2004), - М., 2005.
3. Трошин Ю.А. Ҳозирги даврда Осиё ва Африка мамлакатлари тарихи. – М., 2004.
4. Осиё араб давлатларининг энг янги тарихи 1917 – 1985. – М., 1988.
5. Виноградов В. Миср: Қийинчиликлар даври. – М., 1990.
6. «Pravda» 1971-yil 4-fevral, 53-son.
7. *Шарафутдинова Р.Ш.* Культурные связи библиотеки Академии наук СССР со странами Ближнего и Среднего Востока. —М.—Л., 1957.
8. Примаков Э.М. Яқин Шарқ моjarосининг анатомияси, М., 1978.